

Namesto uvoda

Pred meseci smo v časniku Slovenec lahko prebrali tole (omlednost):

“Tudi v Sloveniji, posebno v liberalnem taboru, bije marsikatero srce za multikulturalnost, kakršno srečamo v orientexpressu ali v čakalnici mednarodnega letališča. Še več. Po njihovem doseže najvišjo raven ‘multikulturalnosti’ Slovenec, ki združi v sebi in hkrati živi najrazličnejše kulturne modele in zato zna bolje angleško kot slovensko, ni kristjan, temveč ateist ali budist, podcenjuje domače jedi in pesmi, zaradi česar se hrani po italijansko ali kitajsko, ter posluša glasbo ameriških rokovskih pevcev, živi po šegah južnoameriških Indijancev itd.” (Hubert Požarnik: Multikulturalnost ali etnopluralizem).

Omlednost (če lahko karikirani podobi Slovenca kot nekoga, ki je (oz. mora biti) kristjan, vsak dan je zelje in žgance in se navdušuje nad Lojzetom Slakom sploh še rečemo samo omlednost) pa kaj kmalu preide v fašistoidnost in rasistično hujskanje, saj avtor nadaljuje:

“Nobena skrivnost ni, da so največji pobudniki in zagovorniki današnje entropije kulture in nastajanja brezoblične svetovne civilizacije ljudje, ki niso ukoreninjeni v svojem narodu in ki **jim je zato vseeno, katero vero in kakšne navade ima сосед ali v katerem jeziku se pogovarja z njimi**” (poudaril I. Ž. Ž.),

nato pa sklene:

“... To pomeni, da se moramo tudi Slovenci v prihodnje še bolj spomniti svoje materialne, duhovne in jezikovne kulture ter jo negovati in krepiti. To bo blagodejno vplivalo na našo samozavest, ustvarjalnost in vedrost, **poleg tega pa ukoreninjenost v lastnem narodu omogoči strpnost, medsebojno spoštovanje in ustvarjalen dialog z drugimi in drugačnimi.**“ (poudaril I. Ž. Ž.).

Se tudi vam zdi, da je tukaj nekaj narobe? Da namreč nekdo, ki mu ni vseeno, katero vero in kakšne navade ima сосед (ali v katerem jeziku se pogovarja z njim), nima nič skupnega s strpnostjo, medsebojnim spoštovanjem in ustvarjalnim dialogom z drugimi in drugačnimi? Razen seveda, če si “ustvarjalnega” dialoga, medsebojnega spoštovanja in strpnosti ne predstavljamo kot uravnavanja zasebnega življenja drugih (posameznikov in skupin) po svojih merilih...

Tudi zato se nam je zdela tematska številka o medkulturni komunikaciji potrebna: da bi končno (na Slovenskem pa sploh prvič!) **strokovno**, na

znanstven način spregovorili o medkulturni komunikaciji, kaj (medkulturna komunikacija) sploh je, kakšne probleme generira in kako se jih lotevati.

Temeljna poteza te tematske številke – to seveda velja za prevedena besedila (ki se jim nismo mogli ogniti, saj je veda pri nas še v povojih), ne pa tudi za slovenski besedili, ki pravzaprav predstavljata prva koraka na tem področju – pa ni le predstavitev koncepta medkulturne komunikacije in medkulturne komunikacije kot vede, temveč tudi **kritičen pogled** na medkulturno komunikacijo oz. **teorijo** medkulturne komunikacije. Ta kritični pogled se kaže na dveh ravneh: na ravni **predmeta** analize medkulturnih interakcij in na **metateoretski ravni** razprave o aktualnih usmeritvah in modelih raziskav medkulturne komunikacije.

Na osnovi analiz empiričnih (interakcijskih) podatkov, Shea, Meeuwis in Sarangi tako skušajo razkriti **ideološke procese**, ki so na delu v komunikacijskih strukturah medkulturnih srečanj, ali pa predstavljajo alternativna stališča in metodološke pristope, ki se jim zdijo primernejši za takšne raziskave. Kritična analiza podatkov jih potem vodi do (kritičnega) pretresa obstoječih (in prevladujočih) modelov in teorij medkulturnega raziskovanja, pri čemer se sprašujejo predvsem po tem, v kolikšni meri ti analitični modeli lahko razkrijejo dimenzije **družbene neenakosti** in **razmerja moči** (ki so prisotni) v medkulturnih srečanjih. Njihov zastavek je predvsem razumevanje in “denaturalizacija” nekaterih ključnih analitičnih kategorij in konstruktov, ki so v (prevladujočih) raziskavah medkulturne komunikacije najpogosteje razumljeni kot samoumevna in neproblematična razlagalna orodja. Takšen uvod v predstavitev problematike medkulturne komunikacije in medkulturnega raziskovanja se mi zdi primernejši kot pa prevajanje “izbranih poglavij” klasičnih del o medkulturni komunikaciji: bralec se bo tako lahko seznanil z nekaterimi temeljnimi postavkami klasikov teorije medkulturne komunikacije, kakor tudi z njihovimi sodobnimi kritiki (“klasikov” se zainteresirani bralec seveda še vedno lahko loti sam).

Zdaj pa še nekaj besed o izbranih besedilih (prva tri so bila objavljena v posebni številki vodilne revije s področja jezikovne pragmatike *Pragmatics* (vol. 4, št. 3, september 1994) z naslovom *Critical perspectives on intercultural communication*; seveda jih ponatiskujemo z dovoljenjem avtorjev).

Članek Michaela Meeuwisa pozornost obrača na dejstvo, da razmerje med kulturnimi razlikami in komunikacijskimi problemi v različnih medkulturnih kontekstih nikakor ni enako ali nespremenljivo. V svojem članku poroča tako o primerih uspešne medkulturne komunikacije, v katerih so se diskurzivne konvencije realizirale na močno razčlenjen in raznolik način, kakor tudi o primerih komunikacijskega konflikta, kjer je bila ta realizacija manj raznolika, in na osnovi teh opažanj predlaga bolj pretanjen in bolj kritičen pogled na odnos med kulturnimi razlikami in komunikacijskimi problemi. Ta kritični

pogled naj bi upošteval predvsem način, na katerega zgodovinsko uveljavljene in institucionalizirane oblike etnične pristranosti tolerirajo kulturno specifična odstopanja neki skupnosti, neki drugi pa ne.

David P. Shea že omenjeno strategijo denaturalizacije uporabi na primeru **kontekstualizacijskih in sklepalnih konvencij**, tako da problematizira način, na katerega so bile v nekaterih modelih medkulturne komunikacije uporabljene kot **danosti**, ki naj pojasnijo komunikacijske konflikte. Potem ko zamenja tisto, kar pojasnjuje, s tistim, kar mora biti pojasnjeno, Shea ugotavlja, da bi morali kontekstualizacijske in interpretacijske strategije najprej preiskati glede na to, kako so same posredovane z **družbenim položajem interaktantov** in s **situacijsko strukturo konverzacijske dejavnosti**. Ne bi jih smeli preprosto imeti za dane in stabilne normativne vzorce, ki z govorcem kar nekako "zaidejo" v interakcijo. Razprava o (analitični) opori, ki jo nudijo takšne konvencije, avtorja vodi (vse) do problematizacije (v "klasični" literaturi o medkulturni komunikaciji precej razširjenega) stališča, po katerem so primeri medkulturnih nesporazumov posledica konvencij kontekstualizacije in sklepanja, ki naj bi bili specifični za neko kulturo.

Bralec oz. bralka bosta kmalu opazila, da so prvi trije članki (implicitno ali eksplicitno) reflektivni, kar pomeni, da je kritična perspektiva, ki jo privzemajo, dvostranska: usmerjena je tako na **proces**, ki so na delu v analiziranih podatkih, kakor tudi na **družbeno relevantnost** nekaterih izbranih pristopov k medkulturni komunikaciji.

Ta reflektivnost je morda še najbolj opazna v članku Srikanta Sarangija. Če skuša, na primer, Sheajev članek pokazati, da temeljne kategorije kot **etnična identiteta** ali **kulturne razlike** niso predeterminirane strukture, temveč se konstruirajo v medkulturnem diskurzu, se Sarangi sicer loteva istih vprašanj, vendar spremeni naslovnika: če prva dva članka takšne konstrukcije raziskujeta na predmetni ravni medkulturnega razgovora, pa Sarangi raziskuje, kako se takšne konstrukcije razvrščajo na ravni **oblikovanja teorije in raziskovalne prakse**. Med drugim ugotavlja, da nekateri analitiki medkulturnega nesporazuma prevelik pomen pripisujejo "kulturnim razlikam" na račun drugih faktorjev, ki so (so)odgovorni za fenomen (medkulturnega) nesporazuma, vse tja do stereotipiziranja medkulturne komunikacije kot predvsem "medkulturne" in (mnogo) manj "komunikacije". Kot alternativo Sarangi predlaga, da bi morali medkulturna srečanja vmestiti tako v njihov **družbeni** kot v njihov **institucionalni** kontekst, kar mu omogoči, da specifičnim diskurzivnim praksam interaktantov sledi v kontekst širših družbenih sil.

Med vsemi medkulturnimi temami, ki se jih lotevajo prvi trije članki, je koncept "kulture" očitno najpogosteje obravnavan problem: vsem trem člankom je skupno, da skušajo denaturalizirati nejasno rabo pojma kultura kot nujne in

zadostne razlage vsega, kar se dogaja v medkulturnih interakcijah. Kot dopolnilo jim zato sledi članek Vedrane Spajić Vrkaš, ki podaja nekakšen (seveda kritičen) pregled teorij **konstrukcije identitete**, pri čemer opozarja predvsem na ideološkost rabe in ideološki izvor sprememb, ki so jih doživeli pojmi kot "pleme", "etničnost", "državljanstvo" in "nacionalizem".

Zadnja dva članka sta nastala v okviru dela v Centru za diskurzivne študije na ISH, Inštitutu za humanistične vede Ljubljana, in predstavljata netipičen pristop k obravnavi problemov medkulturne komunikacije. Če prvi trije članki, kakor tudi sicer večina tovrstne literature, v osnovi izhajajo iz gumperzovske interakcijske sociolingvistike, se Marjeta Doupona Horvat pisanja o beguncih in begunski problematiki v Sloveniji loteva s klasičnim (osnovnim) instrumentarijem sodobne **jezikovne pragmatike**: izpostaviti želi predvsem (ideološke) predpostavke in implikature tega pisanja. Barbara Domajnko skuša diskurz zgodnjega učenja tujega jezika, zelo specifičen problem medkulturne komunikacije, razčleniti s pomočjo konceptov Ducrotove teorije **argumentacije v jeziku**, teorije, ki je na neki način revolucionarna, saj je ne zanima toliko sprotna, interakcijska, konstrukcija argumentov, temveč argumenti, ki so že vpisani v samo jezikovno strukturo, argumenti, ki jih ponuja jezik sam.

Pogled na teorijo medkulturne komunikacije, ki ga ponujamo, seveda ni popoln (prostora nam je, na primer, zmanjkalo za podrobnejšo predstavitev antropološkega pristopa, ki se sklene na mestu, kjer lingvist sploh šele prične z delom) in (za nameček) ne predstavlja lahkega branja. Seveda pa zato omogoča tudi vse kaj drugega kot prostočasna nedeljska lamentiranja upokojenega psihiatra in amaterskega politika(NTA), namreč vpogled v **analizo in teorijo** medkulturne komunikacije.

Igor Ž. Žagar

IGOR Ž. ŽAGAR je magistriral iz filozofije in doktoriral iz sociologije na Filozofski fakulteti univerze v Ljubljani. Je predstojnik Centra za diskurzivne študije in vodja podiplomskega programa iz Teorije komunikacije na ISH, Inštitutu za humanistične vede Ljubljana, ter docent za sociologijo kulture na Filozofski fakulteti. Ukvarja se predvsem z jezikovno pragmatiko, argumentacijo in retoriko. Je (so)avtor in urednik šestih knjig in več deset člankov. Naslov: ISH – Inštitut za humanistične vede Ljubljana, Beethovnova 2/III, 1000 Ljubljana. E-mail: igor.zagar@guest.arnes.si.